

(totální extrakt). Za výtahy lze žádati též z rejstříku obchodního a společenstev, z knih depositních, matrik a pod.

II. Poplatky.

V ohledu poplatkovém podléhají výtahy dle pol. s. 17 popl. zák. kolkovému poplatku, jenž obnáší:

a) Z výtahů z veřejných knih v tuzemsku, jež se vedou o držbě a vlastnictví nemovitostí a oprávnění jim na roveň postavených a o právech a břemenech na nich váznoucích jakož i o soudních depozitech (knihy pozemkové, desky zemské, knihy hypoteční, notifiční, horní, depositní a pod.) vyjímajíc od poplatku osvobozená stvrzení o úředních úkonech k zapsaným listinám připojená, 2 kor. z každého archu. (Žádá-li strana za vyhotovení knihovního výtahu o více knihovních tělesech, budiž zapraven ze společného knihovního výtahu kolkový poplatek dle pol. s. 17 a nikoli dle počtu knihovních těles, nýbrž dle množství použitých archů — min. nař. ze dne 16. ledna 1894 č. 3 ř. z.).

b) Výtahy z knih v cizozemsku vedených podléhají témuž kolkovému poplatku jako vysvědčení, t. j. vydávají-li se od úřadů zeměpanských kolku 2 kor. z prvního archu, vydávají-li se od jiných úřadů neb osob soukromých kolku 1 kor. z každého archu (pol. s. 116 a, aa, bb. popl. z.).

c) Výtahy z úředních spisů nebo ze soukromých spisů úředně uschovaných jsou podrobeny témuž kolku jako opisy.

Výtahy z denníků obchodních dohodců budtež opatřeny kolkem 1 kor. z každého archu; i když se jich pak před soudem užije, nepodléhají již dalšímu poplatku (zák. ze dne 29. února 1864 č. 20 ř. z. § 13). O výtazích z knih obchodních a živnostenských viz čl. Knihy obchodní.

Výtisk povinný viz Tisk a právo tiskové a Tiskopisy periodické.

Vyučování náboženství viz Náboženství.

Vyučování soukromé.

I. Význam.

Za posledních dob veden mnohostranný a živý spor o otázce, zda a pokud škola a vyučování neodvislými a samostatnými býti mají. Vzplanul tuhý boj o školu, ježto k ní pozvedali nároky stát, církve a jednotlivé národnosti v tom správném poznání, že ten, kdo ovládá školu, ovládá i plným právem duchovní i mravní rozvoj lidu. Ve čl. »Školy národní« podán byl historický rozhled o různých konfliktech, v nichž se byl stát ocitnul; zde budiž poukázáno jen k tomu, že konečně po dlouhých bojích proktestila si cestu myšlénka, že veškero učení, vychovávání a vyučování v moderních státech nedá se již vtěsnati v ony úzké meze soustav někdejších, že však s druhé strany — třeba by se svoboda učení a vyučování plným právem hlásily o uznání — musí stát hájiti vliv svůj jemu nad školami a vyučování přiznaný a že musí bez obmezení dalšího vykonávati kontrolu a vrchní dohled nad školami a vyučováním, ať již zakládá a vydržuje učebny stát sám nebo jiné korporace neb osoby třetí. Úlohou státu jest, aby cestou zákonodárnou vytkl prostředky a opatření k tomu cíli, by s jedné strany ochránil před jakýmkoli dotčením svobody učení a vyučování a vystříhal se každého zbytečného poručnickování jako závady úspěch podkopávající, s druhé strany však zřetel jeho věnován býti musí tomu, aby s celou autoritou ku platnosti přivedl právo vrchního dozoru

jemu bez odporu přináležející. Protož i co se soukromého vyučování týče, musila si moc státní zabezpečiti právo, aby veškero soukromé vyučování, jmenovitě co do nucené návštěvy školní na školách národních dalo se dle jistých zákonných předpisů. Dalším úkolem státu jest bdíti nad tím, aby soukromé učebny co do látky a osnovy učební za základ měly bezpodmínečné a přesné školské zákony jak co do organizace své, tak i co do oboru své působnosti, tak aby dosaženo bylo pro veřejné i soukromé ústavy oné jednotnosti a dokonalosti, již vyučování nezbytně má potřebí; máť býti chovancům umožněno kdykoli přestoupiti z ústavů soukromých na školy veřejné a obráceně a na těchto pak ve vyučování pokračovati bez jakékoliv újmy.

II. Zásady.

Rakouské zákonodárství vytýká pro vyučování soukromé asi tyto zásady: Věda a učení její jsou svobodny. Zakládati ústavy vyučovací a vychovávací a vyučování na nich udíleti oprávněn jest každý občan státní, jenž prokázal zákonitým způsobem svoji způsobilost k tomu. Vyučování domácí není vázáno obmezením tímto (čl. 17 zák. ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z.). Každé církvi a náboženské společnosti zákonem uznané volno jest ze svých prostředků zřizovati a vydržovati školy k vyučování mládeže určitých vyznání; školy ty jsou však podrobeny zákonům o vyučování vydaným a mohou činiti nárok na přiznání práv některé veřejné školy jen tehdy, když splněny jsou veškery zákonné podmínky k nabytí těchto práv. Zákon nezakazuje členům některé jiné společnosti náboženské používatí škol a vychovávacích ústavů určitých vyznání. Volba vychovatelů a učitelů vyučování soukromého není obmezena zřetelem k určitému náboženskému vyučování (§§ 4—6 zák. ze dne 25. května 1868 č. 48 ř. z.). Povinnosti k návštěvě školy veřejné jsou dočasně nebo trvale sprostěny ony dítky, kteréž navštěvují některou vyšší školu, nebo školy průmyslové nebo zemědělské nebo kursy odborné, pokud ústavy tyto způsobilými jsou nahraditi vyučování na školách národních; dále dítky, které stíženy jsou nějakou duševní nebo těžkou vadou bránící účelu vyučování nebo návštěvě školní; konečně ony dítky, jimž se vyučování dostává doma nebo v některém soukromém ústavu. V tomto případě pak jsou rodičové nebo jich zástupcové zodpovědni za to, by se dítkám dostalo dostatečnou měrou aspoň vyučování předepsaného pro školy národní (§ 23 zák. říšského o školách národních). Výdělková odvětví vyučování soukromého, výchovy a ústavů sem se odnášejících vyňata jsou z ustanovení řádu živnostenského (čl. V. h) vyhlaš. pat. k řádu živnostenskému).

III. Soukromé ústavy vyučovací.

Ústavy tyto jsou pod dohledem státním; za řádný stav a vedení jejich zodpovědni jsou úřadům představení ústavů.

1. Soukromé školy národní: Soukromými ústavy jsou národní školy, jichž ani stát, ani země, ani místní obce nezaložily a nevydržují, nýbrž jiným způsobem založeny a vydržovány jsou (§ 2 zák. ze dne 2. května 1883 č. 53 ř. z.). Sem náleží veškeré školy národní zřízené a vydržované náboženskými společnostmi, korporacemi, spolky nebo osobami soukromými. Jest pak dovoleno zřizovati soukromé učebny a soukromé vychovatelny, do nichž se přijímají dítky školou povinné, za těchto podmínek:

a) musí býti podán průkaz o způsobilosti učitelské představeného ústavu a učitelů. Výjimky odtud povoliti může ministr kultu a vyučování

jen v oněch případech, kde žádoucí způsobilost učitelská jiným způsobem úplně prokázána jest;

b) vyhledává se mravní bezúhonnost;

c) osnova učební musí vyhovovati aspoň oněm požadavkům, jež se na některou veřejnou školu činí;

d) veškerá zařízení musí býti provedena takovým způsobem, aby nebylo se báti nižádné újmy pro zdraví dítek;

e) jakákoli změna v učitelském sboru, v učební osnově a jakákoli změna místnosti sděliti se musí před provedením s úřady školními;

f) ústavy takovéto otevřítí možno jen se schválením zemského školního úřadu, jehož odepřítí nelze, jakmile dosti učiněno podmínkám shora pod č. *a—d* uvedeným;

g) soukromým vyučovacím ústavům může ministr kultu a vyučování udělit právo vydávati vysvědčení státně platné, vyhovuje-li organizace a cíl vyučování organizaci a cíli školy veřejné, kterouž nahraditi má škola soukromá;

h) jestliže takovýmto soukromým ústavem školním učiní se dosti potřebám škol v některé obci, může býti obec tato sprostěna závazku založiti školu novou;

i) soukromým vyučovacím ústavům odejme se právo veřejnosti, jestliže již nevyhovují požadavkům činěným na školy národní;

j) ony soukromé vyučovací ústavy, na nichž se zákonů nešetří nebo na nichž zřejmě dějí se mravní závady, musí býti zemským školním úřadem zavřeny (§ 72 zák. říš. o školách národních a rozh. min. kultu a vyučování ze dne 12. října 1872 č. 11.773, věst. č. 78).

2. Soukromé vyučovací ústavy pro učitele a učitelky škol národních. Soukromé ústavy učitelské právě naznačené připouštějí se za těchto podmínek:

a) Stanovy a učební osnova, jakož i každá změna jich potřebí má schválení ministra vyučování.

b) Řediteli, učiteli (resp. učitelkami) mohou býti jen takové osoby, kteréž vykázaly naprostou způsobilost vzdělávati chovance pro úřad učitelský; výjimky povolití může ministr vyučování jen v oněch případech, kde podán byl jinak dokonalým způsobem průkaz o přiměřené způsobilosti učitelské.

c) Soukromým ústavům učitelským může býti ministrem vyučování uděleno právo vydávati chovancům svým státně platná vysvědčení (tzv. právo veřejnosti) za tou podmínkou, že při jmenování ředitele a učitelů vymoženo bylo potvrzení zemského úřadu školního a že závěrečná zkouška předsevzata byla za řízení delegáta zemského školního úřadu, bez jehožto přivolení nesmí býti vydáno vysvědčení maturitní.

d) Uvedená ustanovení mají platnost i o soukromých vzdělávacích kursech pro učitelky mateřských škol a pro učitelky prací ručních.

e) Právo veřejnosti může býti těmto soukromým ústavům učitelským odňato, jakmile odpadly podmínky, za nichž ono uděleno bylo (§§ 68—70 říš. zák. o škol. nár.).

3. Vyučování příruční: Ani zřízení příručních (odborných) škol jakožto ústavů soukromých v oboru školství národního nejsou na závalu nijaké překážky, avšak v každém jednotlivém případě sluší vymoci si

schválení zemské školní rady, při čemž obdobně platí ustanovení říšského zákona o školách národních předepsaná pro soukromé ústavy vyučovací (rozh. min. kultu a vyuč. ze dne 21. září 1886 č. 6810, věst. č. 58).

4. Soukromé vyučování vzhledem k studiím gymnasiijním:

a) Žáci, jimž se dostává vzdělání v duchu studií gymnasiálních vyučováním domácím, mohou (nař. minist. ze dne 18. října 1850 č. 443 ř. z.) se dáti na některém veřejném gymnasiu zapsati jakožto privatisté.

b) Privatisté kteréhokoli veřejného gymnasia povinni jsou podrobiti se řádně a pravidelně pololetním zkouškám, jež sluší předsevzítí ústně i písemně (nař. min. ze dne 27. dubna 1851 č. 134 ř. z.).

c) Privatisté přípuštění jsou stejně, jako žáci veřejní, ke zkouškám maturitním; chtějí-li se zkoušce maturitní podrobiti nastoupivše jako veřejní žáci do gymnasia, mohou býti přípuštění k ní jen, když dovršili 18. rok věku svého. Obmezení toto platí i pro ony žáky, kteří předchozí třídy studovali na veřejném gymnasiu, jakmile ve vyšších třídách nebo třeba jen ve třídě poslední měli vyučování domácí a nebyli zapsáni jakožto privatisté na některém veřejném gymnasiu.

d) Kdo nebyl na některém veřejném gymnasiu zapsán jako veřejný nebo soukromý žák (privatista) osmé třídy, nemůže se bez dalšího podrobiti maturitní zkoušce na kterémkoli jemu libém gymnasiu, nýbrž musí u zemského školního úřadu té korunní země, kde přeje si maturitní zkoušku odbyti, aspoň tři měsíce před koncem školního roku zažádati o ustanovení onoho gymnasia, na které má se obrátiti (min. nař. ze dne 18. října 1850 č. 443 ř. z. a min. nař. ze dne 21. února 1855 č. 38 ř. z.).

5. Soukromá gymnasia a reálky:

a) Žáci těchto soukromých škol středních musí se podrobiti na některém veřejném gymnasiu zkouškám jednotlivým, chtějí-li nabýti platných vysvědčení, jmenovitě vysvědčení maturitních.

b) Gymnasia, jež státními nejsou, vydržována jsou za podpory státu nebo bez podpory této korporacemi, společnostmi nebo jednotlivými osobami, jichž ústavy ty pak jsou. Vedle gymnasií státních mohou pozůstávati nebo nově zřízena býti i gymnasia biskupská, dále gymnasia duchovních korporací, světských obcí, jiných společností nebo i jednotlivých osob.

c) Každý takovýto ústav musí míti svého představeného, jenž obstarává bezprostřední vedení ústavu a zodpověden jest za stav jeho vůči vládním úřadům. Představený musí býti rakouským občanem státním, bezúhonným v ohledu mravním a politickém a v příčině vědecké prokázati se onou způsobilostí, jaká se požaduje na učiteli některé stejnorodé státní školy (gymnasia neb reálky). Učitelé musí rovněž býti rakouskými občany státními a v ohledu mravním i politickém býti bez úhony. Z podmínky rakouského občanství státního může zemský školní úřad v případech zvláštního zřetele zasluhujících dispensovati.

Tyto soukromé ústavy jsou druhu dvojího:

aa) mají právo užívati jména gymnasia nebo školy reálné, avšak jen tehdy, když zařízení jejich odpovídá v podstatných bodech zařízení stejnojmenných ústavů státních co do osnovy učební a prostředků vyučování a když všichni učitelové prokázali vědeckou způsobilost požadovanou pro ústavy státní druhu tohoto. K otevření soukromého ústavu nesoucího název gymnasia neb školy reálné nezbytno jest schválení ministerstva kultu a vy-

učování. Schválení toto předpokládá průkaz o tom, že shora uvedené podmínky byly splněny, a že subsistenční prostředky ústavu uhrazeny jsou pro jistou řadu let aspoň se značnou pravděpodobností. Ostatní soukromé ústavy nemají práva nazývati se gymnasiem nebo školou reálnou (reálkou).

bb) Druhou kategorií vyplňují ona soukromá učiliště, na nichž vyučuje se sice předmětům gymnasijským nebo reálným, která však nároku na jméno gymnasia neb školy reálné nemají. Podmínkou otevření takového ústavu jest, aby aspoň tři měsíce napřed učiněno bylo místodržiteli o tom oznámení, označeno místo ústavu, a program předložen byl, dle něhož zřejmým jest účel a zařízení ústavu, a dále aby ústav veden byl nějakým představeným zodpovědným úřadu státnímu; představený ústavu, jakož i učitelé musí býti rakouskými občany státními a bezúhonnými. Nejsou-li podmínky tyto splněny, může vláda zapověděti otevření takového ústavu. Není-li však zákonného důvodu k této záповědi, běže se jednoduše otevření ústavu na vědomí. Vláda tudíž nepřejímá také nijaké záruky za vědeckou a paedagogickou zdatnost takovýchto soukromých ústavů; naopak ponechává se úplně těm osobám, jež dítky své nebo poručence ústavům těmto svěřují, na vůli o tom se přesvědčovati, jsou-li důvěry jejich hodny čili nic.

Obě kategorie jmenovaných soukromých učilišť jsou pod vrchním dozorem vlády; musí tedy vládě podávati vysvětlení o stavu svém, jakmile o to požádány jsou, a vláda oprávněna jest opatřiti si o tomto stavu zevrubnou známost způsobem jí za vhodný uznaným (srv. §§ 3—10 min. výn. ze dne 15. září 1849 č. 6467).

Soukromé školy střední, jimž dostalo se práva veřejnosti, oprávněny jsou zkoušeti privatisty a vydávati jim vysvědčení státně platná (min. výn. ze dne 2. února 1869 č. 10.700).

6. Soukromá učiliště pro různá odborná odvětví: Soukromé ústavy, jež zamýšlejí poskytovat vyučování, jakéž v soustavě škol státních dle podstaty své jen na takových ústavech se udílí, kteréž předpokládají již vyučování (studia) gymnasijské nebo reálné, zřízeny býti mohou toliko po zvláštním povolení vlády. Zřízení a další trvání jich předpokládá, že nebyl ustanoven na nich ani jeden učitel, který nebyl co do vědecké způsobilosti své a mravního i politického chování vládou za způsobilého uznán a že dále subsistenční prostředky ústavu kryty jsou aspoň v značném stupni pravděpodobnosti pro jistou řadu let. Shora naznačená ustanovení platí o zřízení učilišť pro kreslení, hudbu, krasopis a podobné předměty; jiné ústavy, jako na př. školy obchodní, posuzují se dle předpisů platných pro ony ústavy, jimž jsou ony soukromé ústavy podstatou svojí nejvíce příbuzny.

7. Studium universitní: Soukromé studium ve smyslu dřívějších nařízení zrušeno potud, že studium bez návštěvy veřejných přednášek neopravňuje ani k odbývání přísné zkoušky, ani ku složení zkoušky státní, kteráž předpokládá studium na fakultě.

Vyvazení pozemků.

Vyvazení pozemků jest soujem zákonných ustanovení, jimiž upraveno jest osvobození, pokud se týká, výkup břemen váznoucích na pozemcích a své doby nevykoupitelných.

I. Dějinný rozhled.

Stav selský byl ve středověku stížen různými dávkami a platy a mnohonásobně kromě toho obmezen ve svobodě své orby i osobnosti rodiny